

Criteria beschermwaardige graven

Gemeente Wierden

19-1142

Verantwoording

Projectnaam : Toetsingsdocument voor graven met historische/monumentale waarden
Projectnummer : 19-1142
Documentnummer : 19-1142/20191104
Status : 2e concept
Versie : 2.0
Datum : 4 november 2019

Opdrachtgever : Gemeente Wierden
Adres : Pouliestraat 3, 7642 EB Wierden
Contactpersoon : De heer A. Ballast
Telefoonnummer : 0546 580800
E-mail : a.ballast@wierden.nl

Auteur(s) : M. Geurtz
Controle : R. Otten

Inhoudsopgave

1	Inleiding	I
1.1	Situatie en aanleiding	I
1.2	Probleemstelling	I
1.3	Vorbereiding	I
2	Beoordeling	III
2.1	Inleidend	III
2.2	De criteria	III
2.3	Werkwijze beoordeling	V
2.4	Beoordelingsformulier	VI
Bijlage A.	Voorbeelden beoordelingsformulier	I

1 Inleiding

1.1 Situatie en aanleiding

De gemeente Wierden telt vier gemeentelijke begraafplaatsen. De gemeente heeft geen vastgestelde criteria op basis waarvan graven op de gemeentelijke begraafplaatsen kunnen worden beoordeeld op monumentale en historische waarden. In 2011 is in de visie op begraven en begraafplaatsen opgenomen dat er een lijst komt van bijzondere graven.

Het college heeft een voorkeur voor het scenario 'pro-actief ++' waarbij aan de hand van (eigen) historisch onderzoek vooraf een lijst wordt vastgesteld en aan de hand van eigen criteria wordt bepaald welk graf op de lijst komt. Het college verzoekt om een adviesnota voor definitieve besluitvorming met nadere uitwerking van het scenario.

1.2 Probleemstelling

De gemeente Wierden wil eigenhandig of onder begeleiding van (onafhankelijke) deskundigen selecties kunnen maken binnen het gravenbestand. De selecties moeten gericht kunnen zijn op het selecteren, beheren, onderhouden en bewaren van historisch waardevolle en monumentale graven.

1.3 Voorbereiding

Met name op begraafplaats Appelhof, maar ook op de andere gemeentelijke begraafplaatsen in Wierden bevinden zich mogelijk grafmonumenten die het behouden waard zijn. Hetzij door de persoon van historische betekenis, hetzij door het grafmonument zelf. Om de graven te beoordelen worden criteria opgesteld op basis waarvan de historische en/of monumentale waarden worden bepaald.

Om te komen tot eenduidige en objectieve beoordelingscriteria, is gekeken naar de aspecten die gemeten kunnen worden. Hierbij is een tweedeling gemaakt in waarden die samenhangen met de persoon die er begraven ligt (graven van historische waarde) en de uitstraling van de grafbedekking (graven met monumentale waarde). Een onbekende overledene kan op basis van het grafmonument dus een beoordeling krijgen en zo mogelijk op de lijst geplaatst worden.

Een derde en aparte categorie vormen de graven van slachtoffers van verschillende oorlogen. Op de begraafplaatsen zijn oorlogsgraven aanwezig die reeds een beschermde status hebben via Common Wealth War Graves of door de Oorlogsgravenstichting. Deze graven komen automatisch in aanmerking voor plaatsing op de lijst behoudenswaardige graven. Na de oorlog is nauwkeurig omschreven wanneer iemand een 'oorlogsslachtoffer' is en wanneer niet. Dit is vervolgens vastgelegd in de statuten van de Oorlogsgravenstichting. Deze omschrijving is als volgt: *Militairen van de Nederlandse krijgsmacht die na 9 mei 1940 zijn gevallen en Nederlandse burgers die, hetzij metterdaad de vijand bestrijdende dan wel ten gevolge van hun handelingen of houding tegenover de vijand, het leven hebben verloren. Onder deze omschrijving vallen ook Nederlandse militairen en burgers die door de overheid zijn uitgezonden en omgekomen tijdens humanitaire en/of vredesmissies* (bron: Oorlogsgravenstichting).

Op de begraafplaatsen zijn ook veteranen graven aanwezig. Deze graven komen eveneens automatisch in aanmerking voor plaatsing op de lijst behoudenswaardige graven. Veteranen zijn alle (ex)-militairen met de Nederlandse nationaliteit die het Koninkrijk dienden in oorlogsomstandigheden. Of daarmee overeenkomende situaties, zoals vredesmissies in internationaal verband. Denk daarbij aan de Tweede Wereldoorlog en de oorlogen in voormalig Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. Maar ook aan de missies in bijvoorbeeld Cambodja, Ethiopië, Angola, Haïti en voormalig Joegoslavië.

Ook personeel van het voormalig Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) en het vaarplichtig koopvaardijpersoneel uit de Tweede Wereldoorlog is veteraan (bron: defensie). Voorts is van belang dat er sprake is van registratie bij het veteraneninstituut.

Voordat tot daadwerkelijke beoordeling kan worden overgegaan, is het belangrijk om een aantal voorbereidingen te treffen.

1. Eerste selectie historische graven

De gemeente kan een lokale historicus vragen om een lijst op te stellen met mogelijk historische personen en hun betekenis, waarna de gemeente een definitieve keuze kan maken. Voor het beoordelen van de historische waarde hoeft de beoordelaar niet op de begraafplaats zelf aanwezig te zijn, aangezien het gaat om de overleden persoon. Een lijst met namen kan voldoende zijn omdat de beoordelaar er met zowel online als fysiek onderzoek achter kan komen van welke betekenis een persoon is geweest.

2. Eerste selectie monumentale graven

Belangrijk is om met betrokken vrijwilligers over de begraafplaats te lopen en te inventariseren waar de waardevolle monumenten zich bevinden. Op de plattegrond kunnen deze worden aangegeven. Direct of tijdens een tweede bezoek kunnen de graven dan beoordeeld worden op de criteria.

3. Weersomstandigheden

De beoordeling van historische graven vindt het beste plaats onder droge en zonnige weersomstandigheden. Vermijdt seizoenen waar losse bladeren en of sneeuw het beoordelen kunnen bemoeilijken.

2 Beoordeling

2.1 Inleidend

De gemeente Wierden zal samen met extern betrokken partijen de criteria definitief vaststellen. Vervolgens kunnen personen en graftekens volgens het beoordelingssysteem gewaardeerd worden.

Om het behouden van 'graven van historische en/of monumentale betekenis' uitvoerbaar te maken, is gekeken naar de aspecten die gemeten kunnen worden. Een graf kan cultuurhistorische waarde hebben vanwege de steen of de graftekst en –symbool maar ook omdat de overledene historisch iets heeft betekend. De criteria zijn daarom onderverdeeld in twee categorieën met daarin in zeven onderdelen:

Het persoonlijk deel, de historische betekenis van de overledene:

1. De betekenis en het belang van de overledene;
2. De relatie van de overledene met de gemeente Wierden.

Het fysiek zichtbare deel, de waarde van het grafmonument:

3. Tekst en figuratie;
4. Ouderdom van het grafmonument;
5. De waarde van de grafbedekking;
6. Waardering van het grafmonument;
7. De ensemblewaarde.

Een aparte categorie vormen de oorlogsgraven en graven van veteranen (waaronder KNIL militairen). Deze graven komen automatisch in aanmerking voor plaatsing op de lijst behoudenswaardige graven.

Aan de hierboven genoemde criteria zijn punten gekoppeld, die bij elkaar opgeteld een cijfer tussen de 0 en 27 geven. Op basis van deze cijfers kan vervolgens een selectie worden gemaakt.

2.2 De criteria

Met het beoordelingssysteem worden objectieve waarden toegekend aan de overledene en diens graf. De criteria met bijhorende puntentoekenning zijn als volgt:

<i>Het persoonlijke deel, historische betekenis van de overledene</i>		
1. Betekenis en belang van de overledene		
Cultureel	Nationaal/Internationaal	3
	Regionaal	2
	Lokaal	1
	Geen culturele bijdrage	0
Politiek-bestuurlijk	Nationaal/Internationaal	3
	Regionaal	2
	Lokaal	1
	Geen politiek-bestuurlijke bijdrage	0
Maatschappelijk-economisch	Nationaal/Internationaal	3
	Regionaal	2
	Lokaal	1
	Geen maatschappelijk-economische bijdrage	0

2. Relatie met gemeente (onderdelen bij elkaar optellen)		
	Geboren	1
	Gewerkt	1
	Gewoond	1
	Geen relatie	0
Minimaal aantal punten		0
Maximaal aantal punten		12
<i>Het fysiek zichtbare deel van het graf</i>		
3. Tekst en figuratie		
	Tekst	0,5
	Figuratieve motieven/symboliek	0,5
	Decoratieve motieven	0,5
	Overige bijzonderheden	0,5
4. Ouderdom van het grafmonument		
	Ouderdom tot 1950	3
	1950-1970	2
	1970-1990	1
	1990 – heden	0
5. Waarde van de grafbedekking		
	Uniek	4
	Bijzonder	2
	Niet bijzonder	0
6. Waardering van het grafmonument		
	Kunsthistorisch	1
	Funerair historisch	1
	Religieus historisch	1
7. Ensemblewaarde¹		
	Groep met ensemblewaarde en omsluiting.	3
	Groep met ensemblewaarde zonder omsluiting.	2
	Groep met enige ensemblewaarde maar met verstoorde samenhang.	1
	Geen ensemble van toepassing.	0
Minimaal aantal punten		0
Maximaal aantal punten		15
3. Graven van oorlogsslachtoffers van verschillende oorlogen en veteranen graven		
Anmerken als zodanig, geen specifieke puntentoekening.		

¹ De ensemblewaarde: de grafbedekking maakt deel uit van een ensemble (familie)graven (al of niet omsloten).

2.3 Werkwijze beoordeling

Een objectieve en uniforme beoordeling

De beoordeling van de grafmonumenten wordt uitgevoerd middels een rondgang op de begraafplaatsen onder begeleiding van de begraafplaatsbeheerder. Voor de puntentoekening per grafmonument wordt daarbij gebruik gemaakt van het beoordelingsformulier dat is opgenomen onder bijlage A van deze rapportage. De begraafplaatsbeheerder neemt de ingevulde beoordelingsformulieren terug in ontvangst. Aan de hand van de beoordeling van de grafmonumenten bepaalt de gemeente Wierden welke graven in aanmerking komen voor plaatsing op de lijst behoudenswaardige graven.

Om subjectieve waarneming zo veel mogelijk te voorkomen, wordt de puntentoekening hieronder meer specifiek toegelicht. Wanneer verschillende beoordelaars volgens onderstaande handleiding punten toekennen, zou een objectieve beoordeling moeten ontstaan.

Cultuur historische betekenis van de overledene

1. De betekenis en het belang van de overledene

De overledene kan een betekenis hebben gespeeld op cultureel, politiek-bestuurlijk en/of maatschappelijk-economisch gebied. Zijn of haar bijdrage wordt vervolgens beoordeeld op nationaal/internationaal, regionaal of lokaal niveau. De overledene is van wezenlijke betekenis geweest als hij of zij een vorm van bekendheid heeft genoten of geniet. De beoordelaar kan dit toetsen door de overledene op Google te zoeken. Als er bijvoorbeeld publicaties, (eervolle) vermeldingen, vernoemingen of onderscheidingen worden gevonden, dan kan worden vastgesteld dat de overledene van betekenis is geweest.

2. De relatie met de gemeente Wierden

De overledene heeft hoogst waarschijnlijk een relatie met de gemeente Wierden doordat hij of zij geboren, gewerkt of gewoond heeft in Wierden. Voor elk kenmerk kan 1 punt toegekend worden met een maximaal totaal van 3 punten. Er zijn ook situaties waar geen punten toegekend worden, zoals wanneer een persoon van grote historische betekenis in de gemeente Wierden is begraven zonder daar geboren te zijn of gewoond of gewerkt te hebben. In dit geval worden er dan geen punten toegekend.

Waarde van het grafmonument

3. Tekst en figuratie

Elk grafmonument bevat tekst. De inhoud van de tekst, de decoratieve kenmerken en de symboliek worden beoordeeld op vormgeving. Elk onderdeel weegt even zwaar met een punten toekenning van 0,5 en kan worden opgeteld tot een maximaal van 2 punten.

4. Ouderdom van het grafmonument

De puntentoekening voor de ouderdom van het graf kan niet afhankelijk zijn van subjectieve waarneming omdat dit een simpele rekensom betreft. De datum van de dag van beoordeling wordt vergeleken met de dag van begraven, op basis van die uitkomst worden de punten toegekend.

5. Waarde van de grafbedekking

Het bepalen van de waarde van de grafbedekking gebeurt op kunsthistorische, funerairhistorische, religieus-historische en cultuurhistorische waarden. Voor deze beoordeling is een objectieve beschouwing en deskundigheid vereist.

Bij de waardebeoordeling kunnen de volgende aspecten in overweging worden genomen:

- Kunsthistorisch: het grafteken valt onder een bepaalde stijl zoals eclecticisme, neoromantiek, neoclassicisme of Nieuwe Zakelijkheid.
- Funerairhistorisch: de zerk of stèle is een typerend en representatief voorbeeld voor een bepaalde periode en van belang vanwege het materiaal, de opbouw, symboliek, vormgeving, belettering, detaillering en/of decoratie. Bijvoorbeeld klimopblad als symbool voor gehechtheid, palmetten en rankwerk als decoratie of bronzen of porseleinen reliëfs of fotoportretten.
- Religieus-historisch: uit de teksten op het monument wordt de centrale plaats duidelijk van het geloof in een bepaalde periode; het object heeft religieushistorische waarde vanwege de (voluit geschreven) religieuze tekst. Ook de graven van pastoors en kloosterzusters en –broeders hebben een religieushistorische waarde.
- Cultuurhistorisch: het object is van lokale historische waarde vanwege de toepassing ervan enkel in de regio.

Wanneer de grafbedekking aan drie of vier van bovenstaande punten voldoet, dan is deze uniek en worden 4 punten toegekend. Voldoet de grafbedekking aan één of twee van bovenstaande punten dan is deze bijzonder en krijgt deze 2 punten. Zijn geen van bovenstaande punten van toepassing, dan wordt de score 0 toegekend. Er wordt aanbevolen om voor deze beoordeling een deskundige in te schakelen.

6. Waardering van het grafmonument

De waardering wordt verdeeld in kunsthistorisch, funerair en religieus welke voor elk kenmerk 1 punt beoordeeld krijgt met een totaal van maximaal 3 punten. Bij kunsthistorisch wordt gekeken naar de bepaalde stijl, bij funerair historisch wordt gekeken naar een bepaald tijdsbestek en bijhorende kenmerken zoals bijvoorbeeld een graftrommel. Bij het derde kenmerk religieus historisch wordt gekeken naar de kenmerken behorend bij een bepaald geloof.

7. Ensemblewaarde

We spreken van ensemblewaarde als de grafbedekking deel uitmaakt van een groep (familie)graven, al dan niet omsloten.

Omdat een omsloten ensemble niet vaak voorkomt, worden 3 punten toegekend. Wanneer het ensemble niet omsloten is, is deze 2 punten waard. Als duidelijk is dat graven bij elkaar horen maar waar bijvoorbeeld andere graven tussen zijn geplaatst, dan wordt 1 punt toegekend. Maakt het graf geen deel uit van een groep, oftewel er is geen ensemble van toepassing, dan worden er 0 punten toegekend.

2.4 Beoordelingsformulier

Op basis van het beoordelingssysteem is een beoordelingsformulier ontworpen. In bijlage A zijn twee voorbeelden van een beoordelingsformulier toegevoegd: een blanco en een ingevuld (met fictieve voorbeelden). Na het beoordelen is het aan de gemeente Wierden om te bepalen bij welke score graven als behoudenswaardig worden geregistreerd.

Bijlage A. Voorbeelden beoordelingsformulier

Blanco:

Grafnummer:	Naam	Datum overleden:	Betekenis van de overledene					Waarde van het grafmonument					
			Cultureel	Politiek / bestuurlijk	Maatsch. / economisch	Geboren / gewerkt / gewoon	Totaal	Tekst/figuratie	Ouderdom	Waarde grafbedekking	Waardering grafmonument	Ensemble	Totaal
			3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0		2 - 1,5 - 1 - 0,5 - 0	3 - 2 - 1 - 0	4 - 2 - 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0	
			<p>Gemiddelde score (= totaal betekenis overledene + totaal waarde grafmonument / 2):</p> <p>0 - 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 13 - 14 - 15</p>										
			<p>Beschrijving/achtergrond van de persoon:</p>										

Ingevuld met fictieve voorbeelden:

Graf-nummer:	Naam:	Datum overleden:	Betekenis van de overledene					Waarde van het grafmonument					
			Cultureel	Politiek / bestuurlijk	Maatsch. / economisch	Geboren / gewerkt / gewoon	Totaal	Tekst/figuur	Ouderdom	Waarde grafbedekking	Waardering grafmonument	Ensemble	Totaal
xxx	G.H. Beens	07-06-1958	3 - 2 - 1 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 0	3 - 2 - 1 0	2	2 - 1,5 - 1 - 0,5 - 0	3 - 2 - 1 0	4 - 2 - 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0	9
			<p>Gemiddelde score (= totaal betekenis overledene + totaal waarde grafmonument / 2):</p> <p>0 - 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 13 - 14 - 15</p>										
			<p>Beschrijving/achtergrond van de persoon:</p> <p>De heer Gerrit Hermans Been was bijna 40 jaar in Wierden werkzaam als huisarts. Door zijn manier van werken kreeg hij veel sympathie onder de bevolking. Zijn dankbare patiënten boden de geliefde arts als laatste eer een grafsteen aan. Zijn vrouw en zijn zoon liggen hier ook begaven. Ter nagedachtenis is er een straat naar hem vernoemd: De Dokter G.H. Beensweg.</p>										
Graf-nummer:	Naam:	Datum overleden:	Betekenis van de overledene					Waarde van het grafmonument					
			Cultureel	Politiek / bestuurlijk	Maatsch. / economisch	Geboren / gewerkt / gewoon	Totaal	Tekst/figuur	Ouderdom	Waarde grafbedekking	Waardering grafmonument	Ensemble	Totaal
xxx	B.J. van Buuren	05-03-1910	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 0	3 - 2 - 1 0	6	2 - 1,5 - 1 - 0,5 - 0	3 - 2 - 1 0	4 - 2 - 0	3 - 2 - 1 - 0	3 - 2 - 1 - 0	5,5
			<p>Gemiddelde score (= totaal betekenis overledene + totaal waarde grafmonument / 2):</p> <p>0 - 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 13 - 14 - 15</p>										
			<p>Beschrijving/achtergrond van de persoon:</p> <p>Berend Jan van Buuren is geboren en getogen in Wierden. Naast zijn beroep als landbouwer is hij ook wethouder geweest. Naar hem is de straat Wethouder van Buurenstraat genoemd.</p>										